

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШДА ИЛМ ОЛИШГА ТАЙЁРГАРЛИК КЎНИКМАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Ғулом БОБОЖОНОВ, Янги аср университети “Мумтоз шарқ филологияси” кафедраси доценти в.б., филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

FORMATION OF READINESS SKILLS FOR LEARNING IN ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS

<https://orcid.org/0000-0001-6527-9784>

e-mail: anzurut@mail.ru

Ghulam BOBOJONOV, Associate Professor of the Department of “Classical Eastern Philology” of New Century University, Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКА ГОТОВНОСТИ УЧИТЬСЯ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Ғулам БОБОЖОНОВ, доцент кафедры “Классическая восточная филология” университета “Новый век”, доктор философии по филологическим наукам (PhD)

Аннотация: Мақолада таълим олиш жараёнига киришишда аҳамият қаратилиши зарур бўлган омиллар таҳлилга тортилган. Бу борада йўл кўйилиши мумкин бўлган баъзи жиҳатлар юзасидан мулоҳазалар билдирилган. Аждодларимизнинг бой илмий меросини ўрганишда мазкур масаланинг бугунги кундаги зарурати таъкидлаб ўтилган.

Калим сўзлар: илм олиш жараёни, илм-фан ривожини, вақт тақсими, илмий мерос, илмий фаолият.

Abstract: The article analyzes the factors that should be taken into account when starting the educational process. In this regard, opinions were expressed on some aspects that can be tolerated. Today, it is emphasized the need to solve this issue while studying the rich scientific heritage of our ancestors.

Key words: educational process, development of science, time allocation, scientific heritage, scientific activity.

Аннотация: В статье анализируются факторы, которые следует учитывать при запуске образовательного процесса. В связи с этим были высказаны мнения по некоторым аспектам, с которыми можно мириться. Сегодня подчеркивается необходимость решения этого вопроса при изучении богатого научного наследия наших предков.

Ключевые слова: образовательный процесс, развитие науки, распределение времени, научное наследие, научная деятельность.

КИРИШ. Дунёда инсоннинг қадри ва шарафи илм билан барқарор бўлади. Асрлар давомида ушбу ҳақиқатни мустаҳкам ушлаб, ўз ҳаёт мазмунига айлантирган буюк аждодларимиз

жаҳон илм-фани ривожини ва инсоният тамаддунига мисли кўрилмаган даражада улкан ҳисса қўшишган. Бугун ана шу бебаҳо илмий

меросни ўрганиш ҳар биримизнинг чинакам ворислик бурчимиз, вазирамиздир.

Илм йўлига қадам қўйган ҳар бир инсон бу борада яхши натижалар, юқори самараларга эришишни хоҳлайди. Илм олишни муваффақиятли йўлга қўйиш учун нималарга эътибор бериш кераклиги ҳақида турли тарихий даврларда олимлар кўплаб китоблар ёзиб, фикр ва тавсиялар беришган. Бугунги кун кишиси илм олишда айнан нималарга эътибор қаратиши зарурлиги кўпчиликни қизиқтириши табиий.

МАВЗУНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ.

Олимлар илм йўли ўзига хос залворли ва машаққатли йўл эканини таъкидлашган. Бу йўлга қадам қўйган ҳар бир инсон аввало илм олишга жиддий ва пухта тайёргарлик кўрмоғи зарур. Аммо, афсуски, баъзида илм олиш жараёнига ана шу тайёргарликларга риоя қилмаган ҳолда киришилади. Бундай вазиятда гарчи таҳсил жараёни узоқ давом этса ҳам, кутилган натижа юзага келмайди. Бугун илм-фан тараққиётида бутун дунёни ўзига ром этиб келаётганлар таълим олишга бўлган тайёргарликни таълимдан кўра муҳимроқ деб ҳисоблашаётганининг гувоҳи бўламиз. Нима сабабдан бундай ҳулосага келингани, илм олишга тайёргарлик дейилганда айнан нималар назарда тутилиши ҳақида бироз мулоҳаза юритишга эҳтиёж бор.

Аввало, ўзимизга таниш воқеликка эътибор қаратсак, фарзандларнинг илм олишни бошлаши асосан етти ёшга тўлганда уларни мактабга жалб қилиш орқали ташкил этилишини кўрамиз. Фарзандни илм олишга йўллаш таълимнинг мажбурийлигидан келиб чиқиб ташкил қилингани сабабли болада етти ёшга тўлгани учун ҳамма қатори мактабга бориш кўникмаси пайдо бўлади. У йиллар давомида ана шу мажбурият юзасидан мактабга қатнайди. Бу ўринда бола ва унинг ота-онасидаги мақсад мактаб таълимининг мажбурийлигига риоя қилишдан иборат, дейиш мумкин. Охирги тўрт-беш аср давомида бизнинг илмга ёндашувимиз шу доирада бўлиб келди. Айни сабабга кўра, таълим жараёнидан жаҳон илм-фани ривожига улкан ҳисса қўшган буюк алломалар етишиб чиқиши бироз сусайди.

Жаҳон илм-фани ривожига улкан ҳисса қўшиб келган, дастлабки ренессансни бошлаб берган халқнинг авлодлари қандай сабабларга кўра аждодлари йўлидан бора олмади, деган

савол кўпчиликни жиддий мулоҳазаларга чорлаб келмоқда. Қуйида биз илм олишга тайёргарлик борасидаги айрим муҳим нуқталарга эътибор қаратамиз. Мазкур мулоҳазаларимиз юқорида қўйилган саволга қисман бўлса-да жавоб топилишига хизмат қилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖА. Илм олишга киришишдан олдин биринчи навбатда илм нима эканини аниқлаб олиш, унинг моҳиятини тўғри идрок этиш ва шунга яраша ҳаракат қилиш муҳим саналади. Афсуски, баъзилар бу масалага етарлича эътибор қаратмаслиги оқибатида илм борасидаги ҳаракатлари бесамар кетиши мумкин. Айримлар илм олишни ҳаётидаги бош мақсад сифатида белгилаб олади. Унутмаслик керакки, илм олиш ҳеч қачон мақсад бўлолмайди. У бор-йўғи мақсадга элтувчи восита бўлиши мумкин холос. Восита бўлганда ҳам фақат ўз шахсий ғаразлари – моддий манфаатлар доирасида чекланиб қоладиган мақсад бўлмаслиги зарур экани таъкидланади. Шу сабабли мақсадни тўғри қўйиб олиш илм олишга тайёргарлик йўлидаги энг асосий ва энг муҳим масала ҳисобланади.

Инсоннинг мақсади ҳаёти давомида қиладиган барча ишларидан устун туришини унутмаслик керак. Тўғри, аниқ ва пухта мақсад инсон ҳаётининг аҳамиятини белгилаб беради. Унинг муваффақиятларга эришишига омил бўлади.

Мақсаднинг аниқ шаклланмагани ёки тўғри қўйилмагани фойдасиз, муваққат ишлар билан умрнинг беҳуда совурилишига сабаб бўлади [1,130]. Шу нуқтаи назардан, мақсад қилинадиган барча фаолиятдан кўра афзал саналади.

Ҳар бир инсон ўз олдига қўядиган мақсади қуйидаги беш жиҳатни ўзида мужассам этиши зарур:

Биринчиси – мақсаднинг амалга ошиши ҳар бир инсоннинг ўзи учун манфаатли бўлишидир. Инсон қиладиган иши ўзига манфаат келтиришини тасаввур қила олса, шу ишга қизиқиш, рағбат ва кунт билан кириша олади. Акс ҳолда, бошқаларнинг ундови бўлган тақдирда ҳам шахсий ташаббус, ҳаракат ва рағбатнинг йўқлиги бу йўлда қилинадиган барча ишларни чиппакка чиқариши ёки етарлича сусайтириши мумкин.

Мақсад инсоннинг ҳаёти давомидаги фаолияти, муаммолари, ечимини кутаётган масалалар, қизиқишлари ва энг асосийси, ҳаётини зарурат ва эҳтиёждан келиб чиқиши лозим. Агар инсон йиллар давомида умрини таҳсил учун сарфласаю, ўрганган илми лоақал ўзи учун фойдали бўлмаса, бу вақтни, умрни зое кетказиш бўлиб қолади.

Иккинчи муҳим жиҳат – инсоннинг атрофидагилар, оиласи, яқинлари шу мақсад самарасидан баҳраманд бўлиши ҳисобланади. Белгилаб олинган мақсад ҳар бир инсоннинг ўзи учун фойдали бўлиши зарурлигини юқорида таъкидлаб ўтдик. Аммо ҳаётда инсон фақат ўз мақсади учунгина ҳаракат қилиши жамиятда бир қатор салбий ҳолатларга ҳам сабаб бўлиб қолиш эҳтимоли йўқ эмас. Хусусан, ўз мақсади учун ҳаракат қилиш бошқаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига путур етказмаган ҳолда амалга оширилиши зарур. Яъни, киши ўзи учун фойдали бўлган ишдан бошқаларга ҳам фойда етказишни кўзлаши, бу борада бошқаларни ўзидан кўра кўпроқ мулоҳаза қилиши, уларнинг ҳуқуқларини поймол қилмаслик билан биргаликда, имкон қадар бошқаларга наф етказиш йўлини танлаши ҳар жиҳатдан мақсадга мувофиқ саналади. Ҳазрат Навоий таъбири билан айтганда:

Наф етурмакка шиор айладинг,

Ўзунга ул нафни ёр айладинг.

Нафинг агар халққа бешакдурур,

Билки бу наф ўзунга кўпракдурур [2,138].

Айниқса, яқинлар, оила аҳли ва қариндошлар таълим олувчининг мақсадини тўғри англаб, идрок этиши, бу борада уни қўллаб-қувватлаши илм йўлидаги инсонга янада катта ишонч ва куч-ғайрат беради. Қолаверса, инсоннинг фақат ўз манфаати юзасидан ҳаракат қилиши хулқида худбинлик, худпарастлик каби ўта салбий иллатлар пайдо бўлишига олиб келади. Бу эса, оила ва жамиятда инсонлар орасидаги тўғри муносабатларни бузувчи омил саналади. Алишер Навоий ҳазратлари бу маънони қуйидаги ифода этганлар:

Илми ким воситаи жоҳ этар,

Ўзинию халқни гумроҳ этар.

Олим агар жоҳ учун ўлса залил,

Илми анинг жаҳлига бўлғай далил [3,220].

Учинчи жиҳат – белгилаб олинган мақсад жамият ҳаётидаги муайян муаммолар ечимига

қаратилган бўлиши зарур. Инсон жамиятнинг бир қисми – аъзоси ҳисобланар экан, унинг мақсадлари жамият ҳаётида акс этиши керак. Шахсий мақсаднинг жамият манфаатларини ифода этмаслиги унинг нотўғри қўйилганига далолат қилади. Илм воситасида эришилган нарса жамият ҳаётида муайян аҳамият касб этиши, амалий эътибори, ўзи каби минг-минглаб инсонларнинг турмуш тарзи ва ҳаётини енгиллаштиришга хизмат қилиши муҳим ҳисобланади. Илм кишиларининг ўз жамиятларидаги ҳаётини эҳтиёж ва заруратларни инобатга олмаслиги қилинаётган кўплаб саъй-ҳаракатларнинг беҳуда сарфланишига олиб келади. Жамият фаровонлиги ва тараққиёти илм воситасида амалга ошириши учун муаммоларга илмий ечим ва жавоб топилиши ҳамда улар ҳаётга татбиқ этилиши жуда муҳим.

Кейинги муҳим жиҳат – мақсад фақат биргина жамият, худуд ёки ўлка учун эмас, инсоният учун хизмат қилиши инобатга олинишидир. Инсоният – бир бутун оила. Айниқса, бугунги глобаллашув шароитида халқлар ва давлатларни бир-биридан мутлоқ айри тарзда тасаввур қилиб бўлмайди. Илм-фан интеграцияси орқали дунёнинг қайсидир узоқ бурчагидаги илмий кашфиёт яшин тезлигида бошқа давлатга етиб борапти. Миллионлаб инсонлар ўша илмий тадқиқотлар самарасидан унумли фойдаланган ҳолда ҳаёт кечиряпти. Бугун ҳаётимизга чуқур кириб келган ва кундалик фаолиятимизнинг бир қисмига айланган телефон, компьютер, автомобиль, электр энергияси каби ўнлаб воситалар фақатгина бир худуд доирасида қолиб кетишини ҳатто тасаввур ҳам қила олмаймиз. Аслида бундай кенг кўламли фаолиятнинг бошида бизнинг Хоразмий, Беруний, ибн Сино, Форобий, Фарғоний, Мирзо Улуғбек каби буюк аждодларимиз турганини эсдан чиқармаслигимиз керак.

Ниҳоят, бешинчи жиҳат – мақсад самараси инсон ҳаётининг тугаши билан ниҳояланмаслиги зарурлигидир. Бу қўйилган мақсад тўлақонли равишда тўғри ва барқарор бўлиши учун унинг самараси йиллар давомида инсониятнинг эзгу ишларига хизмат қилишини назарда тутати. Масалан, баъзи бир касб-ҳунарлар фақат инсоннинг моддий борлиғи, ҳаёти билан боғлиқ бўлиши мумкин. Муайян

касб эгаси ўз касбини фақат тириклик чоғида давом эттира олади. Унинг касбий маҳорати (агар шогирдлар орқали давом эттирилмаса) ўз ҳаётининг тугаши билан ниҳояланади. Илмнинг самараси эса, хунардан фарқли равишда асрлар давомида инсоният фаровонлигига хизмат қилиш имконига эга. Демак, илм йўлига қадам қўйган ҳар бир инсон ўз олдига муайян мақсадлар қўйганида шу жиҳатни ҳам албатта инобатга олмоғи зарур экан.

Юқорида таъкидланган илм-фаннинг башарият тамаддунига хизмат қилиш хусусияти фақат худуд жиҳатдангина эмас, вақт жиҳатдан ҳам чексиз кенгаювчан хоссага эга бўлса, ҳар тарафлама манфаатли бўлади.

ХУЛОСА. Бугун бизнинг олдимизда аجدодларимиз қолдирган катта ва залворли илмий меросни ўрганиш, тадқиқ этиш ҳамда бугунги кун ва келажак авлодларга етказиш вазифаси турибди. Юртимиздаги қўлғемалар фондларида сақланаётган юзлаб нодир манбалар

ўз тадқиқотчиларини кутмоқда. Уларда бугунги кунимизнинг энг долзарб масалалрига жавоб ва ечимлар топилиши шубҳасиз. Шундай экан, ҳар биримиз илм борасидаги ҳаракатларимизни изчил бир тартибга солиб, тўғри ташкил қилишимиз ҳамда манфаатли илмий фаолият билан шуғулланишимиз зарурлигини ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Abdurashidxonov M. Qanday qullik tushdi? – Т.: Yoshlar matbuoti, 2024.
2. Алишер Навоий. Ҳайратул аброр. –Т.: Фан, 1970.
3. Алишер Навоий. МАТ. 8-том. Ҳамса. Ҳайратул аброр. –Т.: Фан, 1991.
4. Алишер Навоий. МАТ. 8-том. Ҳамса. Фарҳод ва Ширин. – Т.: Фан, 1991.
5. Абдул Фаттоҳ Абу Ғудда. Уламолар наздида вақтнинг қадри. – Т.: Munir, 2021.
Шайх Муҳаммад Салим. Раббоний олим ким? – Т.: Ғафур Ғулом, 2023.

